כיתה ט' | אזרחות וחברה | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק'

ממלכתי וחמ"ד: מתאים לכיתה ט' בלימודי האזרחות. בחמ"ד אפשר להרחיב בכבוד האדם כ"צלם אלוהים" ובחובות כלפי הזולת במקורות.

כשזכויות מתנגשות: פסקת ההגבלה וחובות האזרח

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יבינו שזכויות אינן מוחלטות, ושלפעמים זכות אחת מתנגשת בזכות אחרת או באינטרס ציבורי
- התלמידים יכירו את ארבעת התנאים של פסקת ההגבלה (סעיף 8)
- התלמידים יבחנו מקרה בעזרת התנאים ויבחינו בין זכות לחובה

📖 הסבר למורה

זכויות יכולות להתנגש: חופש הביטוי של אחד מול הזכות לכבוד של אחר; הזכות לחירות מול הצורך הציבורי בביטחון. לכן חוק היסוד קובע מתי מותר לפגוע בזכות. זו "פסקת ההגבלה":

> "אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו." (חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, סעיף 8)

פירוק הסעיף לארבעה תנאים (הפירוק שלנו, כפי שמקובל ללמד): **(1)** הפגיעה נעשית בחוק או לפי חוק שמסמיך זאת במפורש; **(2)** החוק הולם את ערכי המדינה; **(3)** הוא נועד לתכלית ראויה (מטרה חשובה); **(4)** הפגיעה "במידה שאינה עולה על הנדרש", כלומר לא יותר ממה שצריך כדי להשיג את המטרה. רק כשכל התנאים מתקיימים, מותר לפגוע בזכות.

לצד הזכויות יש לאזרח **חובות**: לציית לחוקים, לשלם מסים, לשלוח ילדים לבית הספר לפי חוק לימוד חובה, ולמלא חובות שירות שהחוק קובע. אזרחות פעילה כוללת גם התנהגות שאינה חובה בחוק, כמו התנדבות והשתתפות בבחירות.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. **פתיחה:** מקרה: תלמיד מצלם מורה בשיעור ומעלה לרשת. אילו זכויות מתנגשות? רושמים על הלוח. (7 דקות)
2. **הסבר:** זכויות אינן מוחלטות; קריאת סעיף 8 ופירוקו לארבעה תנאים. (12 דקות)
3. **"בית משפט" כיתתי:** בקבוצות: כל קבוצה מקבלת מקרה (מצלמות אבטחה בבית הספר, איסור הפגנה בשעות הלילה, בדיקת תיקים בכניסה לקניון) ובודקת אותו לפי ארבעת התנאים. (13 דקות)

4. **עבודה אישית:** דף העבודה. (8 דקות)
5. **סיכום:** כל קבוצה מציגה את ההכרעה שלה בשני משפטים. המורה מדגיש: מה שחשוב הוא הנימוק לפי התנאים. (5 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

1. **רמה 1, הבנה ואיתור:** מהם ארבעת התנאים של פסקת ההגבלה?
2. **רמה 2, יישום וניתוח:** בית ספר רוצה להתקין מצלמות בכיתות. בדקו את ההצעה לפי התנאי "במידה שאינה עולה על הנדרש". האם יש פתרון שפוגע פחות?
3. **רמה 3, הערכה ויצירה:** האם הצבעה בבחירות צריכה להיות חובה בחוק? הציגו נימוק בעד ונימוק נגד.

🎟️ כרטיס יציאה (בסוף השיעור)

1. כתבו דוגמה להתנגשות בין שתי זכויות.
2. כתבו חובה אחת של אזרח שקבועה בחוק.

💡 הערות למורה

המקרים בשיעור הם לדיון ואינם מבוססים על פסקי דין מסוימים. אין תשובה אחת נכונה; מעריכים שימוש בתנאים. בישראל ההצבעה בבחירות היא זכות ולא חובה. למתקשים: טבלת ארבעת התנאים עם "כן / לא / לא בטוח". למתקדמים: לחפש באתר הכנסת מה ההבדל בין חוק רגיל לחוק יסוד.

📝 בדף העבודה

פסקת ההגבלה: 7 שאלות, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, נוסח עדכני (נבו)

מחוון: פסקת ההגבלה

1. (1) בחוק או לפי חוק בהסמכה מפורשת; (2) הולם את ערכי המדינה; (3) לתכלית ראויה; (4) במידה שאינה עולה על הנדרש.
2. א. שהפגיעה לא תהיה גדולה יותר ממה שצריך כדי להשיג את המטרה
3. למשל: חופש הביטוי מול הזכות לכבוד או לפרטיות.
4. הזכות לפרטיות (חיפוש בכליו של אדם). התכלית: שמירה על ביטחון ומניעת גניבות.
5. תשובה מנומקת. למשל: כן, אם הבדיקה קצרה ולא חודרנית; לא, אם בודקים גם בגוף כשאין חשד.
6. ב. לשלם מסים
7. תשובה מנומקת שמזכירה שזכויות מתנגשות ושסעיף 8 קובע מתי מותר להגביל זכות.